

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ХІМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З КУРСУ
„ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ”
ДЛЯ СТУДЕНТІВ II–III КУРСІВ УСІХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Затверджено на засіданні кафедри
філософії.
Протокол № 9 від 23.06.2014.

Дніпропетровськ ДВНЗ УДХТУ 2015

Плани семінарських занять з курсу „Філософська антропологія” для студентів II–III курсів усіх спеціальностей / Укл. О.М. Патеріло. – Дніпропетровськ: ДВНЗ УДХТУ, 2015. – 8 с.

Укладач О.М. Патеріло

Відповідальний за випуск А.Г.Чичков, канд. філос. наук

Навчальне видання

Плани семінарських занять з курсу
«Філософська антропологія»
для студентів II–III курсів усіх спеціальностей

Укладач ПАТЕРІЛО Олег Миколайович

Редактор Л.М. Тонкошкур
Коректор Л.Я. Гоцуцова

Підписано до друку 17.07.15. Формат 60×84 1/16. Папір ксерокс. Друк. ризограф. Умов.-друк. арк. 0,31. Облік.-вид. арк. 0,39. Тираж 100 прим. Зам. № 166. Свідоцтво ДК № 303 від 27.12.2000.

ДВНЗ УДХТУ, 49005, м. Дніпропетровськ-5, просп. Гагаріна, 8.

Видавничо-поліграфічний комплекс ІнКомЦентру

ВСТУП

Філософська антропологія – це розділ філософії, в якому вивчається людина як особливий рід суцього, осмислюються проблеми людської природи і людського буття, аналізуються модуси людського існування, виявляється потенціал антропоцентричної картини світу.

Як самостійна галузь філософського знання антропологія виникає в XVIII ст. Проте міркування про людину спостерігається впродовж не тільки всієї історії філософії, але також і в міфі та релігії, як дофілософських формах світогляду. Що таке людина? Звідки вона походить? Куди вона рухається у процесі свого історичного розвитку? Що виокремлює людину із великого та складного світу живих істот, які населяють Землю, і що споріднює з ними?

Філософська антропологія – це не тільки галузь філософського знання, не тільки певний філософський напрямок, але й особливий МЕТОД МИСЛЕННЯ, принципово не підпадаючий під розряд формальної чи діалектичної логіки. Людина у конкретній ситуації (історичній, соціальній, екзистенціальній, психологічній) – ось вихідний пункт нової філософської антропології як напрямку до формування мислення, яке би відпочатково виходило з людини і притримувалося суто антропологічних принципів у витлумаченні реальності. Можна, наприклад, розмірковувати про буття, про динаміку історії, про таємниці культури, але при цьому зосереджувати свою увагу тільки на антропологічному вимірі цих феноменів. Родоначальником філософії людини вважають Сократа. Він у античній філософії здійснив поворот до антропологічної теми, але саме зародження філософсько-антропологічної думки є відображенням остаточної зрілості філософської рефлексії в умовах, коли проблема людини стає сферою всього гуманітарного пізнання. Засновником безпосередньо такої дисципліни як філософська антропологія є Макс Шелер. Він зауважив, що завжди в будь-яку епоху залишається основний напрямок філософської рефлексії – людина, а також, що літопис філософської антропології є ніщо інше, як начерк людського самопізнання. Інша точка зору пов'язана з М. Бубером. Він вважав, що існували епохи в історії людського духу, коли оточуючий людину світ здавався їй обжитим і безпечним, а тому послідовне міркування про те, що таке людина, взагалі не виникало. Внаслідок чого, в ці епохи антропологічна тематика не виокремлюється з космологічної. Лише вкрай загострене відчуття своєї самотності, "бездомності", тендітності і необлаштованості породжує у людини бажання звернути увагу на проблему свого існування. Людина є частиною природи, але також виходить (транцендує) поза її межі. Людина єдина істота, для якої власне існування є такою ж важливою проблемою, як і існування оточуючого її світу.

Тема 1. Уявлення про людину в історії філософії

1. Розуміння людини в античній філософії: об'єктивізм та суб'єктивізм.
2. Людина у релігійній філософії середньовіччя: від теоцентризму до антропоцентризму.
3. Новий час та Просвітництво: класичний раціоналізм та некласичний сенсуалізм.
4. Вплив наукового прогресу на розуміння людини у теоріях марксизму та психоаналізу.
5. Філософська антропологія та екзистенціалізм ХХ ст.

Ключові слова: космоцентризм, мікрокосм, Сократ, Платон, Протагор, софістика, творіння, душа, гріх, спокута, гуманізм, індивідуалізм, утопізм, прогрес, деїзм, раціоналізм, сенсуалізм, сентименталізм, романтизм, позитивізм, механістичний матеріалізм, суб'єктивний ідеалізм, базис, надбудова, класова боротьба, виробничі відносини, відчуження, несвідоме, передсвідоме, свідомість, лібідо, сублімація, витіснення, архетип, філософія життя, ексцентризм, екзистенція.

Зміст теми 1

Людина з точки зору космоцентричної давньогрецької філософії. Уява про мікро- та макрокосмос. Натурфілософське розуміння людини. Суб'єктивізм софістів (Протагор). Етичний раціоналізм Сократа. Ідеалістична концепція душі (Платон). Стоїцизм. Епікурейство.

Теоцентризм середньовічної філософії. Креаціонізм. Персоналізм. Душа і тіло. Гріховність. Спасіння та спокута. Сповідь як розвиток традиції самоаналізу. Антропоцентризм Відродження. Від ідеалу аскетизму до гедонізму. Пантеїзм. Творчість як головна ознака людини. Секуляризація духовного світу людини. Гуманізм. Індивідуалізм. Егоїзм. Утилітаризм. Криза гуманізму.

Раціоналістичне та сенсуалістичне розуміння людини (XVII-XVIII ст.). Прогрес. Свобода, рівність, братерство. Людина як політична істота. Егалітаризм і сентименталізм Руссо. Натуралістична антропологія Просвітництва. Механіцизм Ламетрі. Природна людина, чи «шляхетний дикун». Теорія К. Маркса про людину. Людина як продукт соціально-історичного розвитку. Діалектика суб'єктивного та об'єктивного. Відчуження, його соціальні наслідки та їх подолання.

Психоаналіз З. Фрейда. Свідомість та несвідоме. Лібідо. Сублімація. Перенесення. Витіснення.

Філософська антропологія М. Шелера. Кризис людини та філософія життя. Проблема людини. Прагнення нової духовності. Ексцентричність як феномен людського життя.

Людина в екзистенціалізмі. Екзистенціалізм як подолання психологізму філософії життя. Острах як метафізична категорія та головна мотивація людської діяльності. Екзистенція як справжнє існування. Розуміння як спосіб існування.

Тема 2. Філософська антропологія як наука

1. Філософська антропологія як наукова дисципліна і як метод пізнання людини. Предмет філософської антропології.
2. Взаємозв'язок філософської антропології із психологією, біологією, етнографією, історією, соціологією.
3. Головні категорії філософської антропології: людина, індивід, індивідуальність, особа, особистість.

Ключові слова: антропологічний поворот, антропний принцип, М. Шелер, персоналізм, Т. де Шарден, структуралізм, К. Леві-Строс, психіка, еволюція, генетика, етологія, К. Лоренц, біосфера, адаптація, пасіонарність, соціалізація, соціальний процес, розвиток, людина, індивід, індивідуальність, особа, особистість.

Зміст теми 2

Антропологія у її історичному розвитку: від біології та етнографії до філософії. Культурна антропологія. Соціальна антропологія. Структурна антропологія. Антропний принцип сучасної космології як уособлення ідеї взаємозв'язку людини і всесвіту. Релігійне і наукове тлумачення антропного принципу. Сутність людини як предмет філософської антропології. Методологічний та змістовний взаємозв'язок антропології із науками про людину та суспільство. Визначення понять, що позначають людину та її характеристики. Проблема визначення поняття людина. Особистість як найскладніша характеристика людини.

Тема 3. Антропосоціогенеза. Природа і сутність людини

1. Сучасна наука про виникнення та етапи розвитку людини. Теорії походження людини: креаціонізм та еволюціонізм. Антропо- та соціогенеза.
2. Дуальність людської природи: співвідношення біологічного і соціального, чуттєвого і раціонального, тілесного і духовного.
3. Проблема визначення сутності людини та сенсу її життя.

Ключові слова: креаціонізм, еволюціонізм, антропогенеза, соціогенеза, гомініди, архантропи, парантропи, палеоантропи, неоантропи, рід, родина, плем'я, народ, інстинкти, табу, темперамент, характер, суспільство, природне, штучне, почуття, емоційність, сапієнтність, духовне, явище, сутність, сенс, існування, життя, буття.

Зміст теми 3

Природа людини як початкова антропологічна проблема. Сутність та природа (єство) людини: онтологічний, генетичний, методологічний аспекти. Походження людини: гіпотези та проблеми. Креаціонізм та еволюціонізм як загальні теорії походження людини. Космічні та природні передумови виникнення людини. Антропосоціогенеза – еволюційна теорія походження людини. Природній відбір. Етапи антропогенези: від гомінідів до людини розумної. Соціогенеза, її етапи. Табу як початок моралі, значення табу та інших моральних обмежень у процесі соціалізації. Біологізаторське та соціологізаторське тлумачення людини. Ознаки людяності. Сутність людини як загальна антропологічна проблема. Сенс життя, як практична проблема, його соціальне та екзистенціальне значення. Сенс життя як подолання життєвих протиріч людиною. Сенс життя як результат діяльності суб'єкта.

Тема 4. *Культура як світ людини. Визначальні ознаки людини*

1. Культура як друга природа, що створена людською діяльністю. Екологічна проблематика.
2. Діяльність як спосіб існування людини. Головні форми людської діяльності, їх вплив на життя людини.
3. Інтегративна функція трудової діяльності. Творчість.
4. Інформаційно-знакова діяльність. Мова. Свідомість.

Ключові слова: природа, перша природа, друга природа, культура, традиція, відтворення, перетворення, екологія, практика, діяльність, труд, ритуал, мистецтво, мімесис, гра, економіка, господарство, виробництво, пізнання, творчість, перетворення, інформація, знак, знакова система, мова, семіотика, свідомість, рефлексія, самосвідомість, колективна свідомість, ментальність, менталітет.

Зміст теми 4

Культура як адаптаційна програма. Людина як творець і продукт культури. Конкретність історичних культур і культурний рівень індивіда. Екологічні проблеми, їх вплив на історію людства, перспективи розв'язання. Труд і мова як засади формування людини. Суспільний характер людської

діяльності. Людина як суб'єкт діяльності. Творча діяльність. Ігрова діяльність, її значення. Відображення у природі та суспільстві. Мозок і соціалізація психіки. Генетичні дослідження соціальних якостей. Життя людини як пізнання. Стадії пізнання и розуміння в індуктивних науках. Саморозуміння і рефлексія. Колективні форми свідомості: проблема формування та вплив на людину. Мова та інформаційно-знакова діяльність. Знак. Символ. Семіотичні та лінгвістичні дослідження, їх значення для філософії та антропології.

Тема 5. Людина як суб'єкт та об'єкт життєвих відносин

1. Проблема свободи та відповідальності. Історичні варіанти її розуміння.
2. Проблема смерті та її вплив на людське існування.
3. Психіка людини та її життєві прояви: інстинкти, почуття, мислення.
4. Людина в системі соціальних комунікацій. Проблема суб'єктності.

Ключові слова: суб'єкт, об'єкт, свобода, воля, необхідність, залежність, наслідок, відповідальність, детермінізм, смерть, безсмертя, фаталізм, віра, сподівання, надія, бажання, прагнення, кохання, любов, уява, відчуття, передчуття, ретроспекція, концептуалізація, комунікація, спілкування, інтроверсія, екстраверсія, ідентичність, віртуальність, реальність, ілюзія, мем, символ, автор, креативність.

Зміст теми 5

Свобода як цінність та можливість її існування. Необхідність. Відповідальність. Детермінізм. Релятивізм. Життя та смерть, буття та існування. Розуміння скінченності та нескінченності як характеристик існування людини. Психічна реальність, її структура. Інстинкти людини. Проблема головного (первинного) інстинкту. Ритуал як базова модель поведінки. Інтеріоризація та екстеріоризація психічних процесів. Екстраверсія та інтроверсія як психологічні орієнтації індивіда. Темперамент, його класифікації. Характер: визначення та варіанти класифікації. Віра, надія, любов як базові психічні здібності, їх функції у житті. Поведінка та її мотивація. Почуття природні та соціальні. Передчуття. Інтуїція. Розум. Мислення. Інтелект. Спілкування і комунікація як інтерсуб'єктна взаємодія. Мораль та етика в житті людини. Концепції добра та зла. Виховання. Дисциплінарні практики в історії людства. Вибір і вчинок: акти суб'єктивності. Проблема ідентичності в сучасному світі. Проблема реальності та її розуміння. Віртуальна реальність та віртуальний суб'єкт. «Смерть автора» та проблема інтелектуальної власності у сучасній культурі. Кризис творчої діяльності. Креативність та її розуміння. Електронні комунікації та кіберкультура в житті сучасної людини. Симулякри сучасної культури.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Августин А. Исповедь / А. Августин. – М.: АСТ, 2000. – 112 с.
2. Адлер А. Понять природу человека. – С.-Пб.: Республика, 1997. – 236 с.
3. Алексеева Т. Н. Адаптивные процессы в популяциях человека. – М.: Наука, 1986. – 218 с.
4. Альпер М. Бог и мозг: научное объяснение бога, религиозности и духовности. – М.: Академия, 2014. – 356 с.
5. Бердяев Н.А. О Назначении человека. – М.: Республика, 1993. – 314 с.
6. Бубер М. Проблема человека / М. Бубер // Два образа веры. – М.: Ника Центр, 1995. – 96 с.
7. Губин В. Философская антропология: Учебное пособие для вузов. – М., С.-Пб.: Высш. шк., 2002. – 228 с.
8. Докинз Р. Эгоистичный ген. – М.: АСТ, 1993. – 320 с.
9. Докинз Р. Расширенный фенотип. Дальнее влияние гена. – М.: КоЛибри, 2007. – 384 с.
10. Драч Г.В. Рождение античной философии и начало антропологической проблематики / Г.В. Драч. – Ростов-на-Дону: РГУ, 2001. – 230 с.
11. Кант И. Антропология с прагматической точки зрения / И. Кант. – М.: Наука, 1994. – Т. 7. – С. 35–62.
12. Холл К. С., Линдсей Г. Теории личности. – К.: София, 2005. – 384 с.
13. Леви-Строс К. Структурная антропология. – М.: Эксмо Пресс, 2001. – 512 с.
14. Лейбин В.М. Фрейд, психоанализ и современная западная философия / В.М. Лейбин. – М.: Наука, 1990. – 212 с.
15. Лоренц К. Обратная сторона зеркала. – М.: Республика, 1998. – 393 с.
16. Мамардашвили М.К. Проблема человека в философии / М.К. Мамардашвили // О человеческом в человеке. – М.: Политиздат, 1991. – С. 98–111.
17. Марков А. Рождение сложности. Эволюционная биология сегодня. – М.: Астрель, 2010. 527 с.
18. Марков А. Эволюция человека. В 2х кн. – М.: Астрель, 2011.
19. Мосс М. Общества. Обмен. Личность: Труды по социальной антропологии. – М.: Наука, 1996. – 369 с.
20. Одум Ю. Экология. – М.: Гидрометеиздат, 1986. – 198 с.
21. Оллпорт Г. Становление личности: Изб. тр. / пер. с англ. – М.: Высш. шк., 2002. – 328 с.
22. О человеческом в человеке. – М.: Политиздат, 1991. – 246 с.
23. Павловский О.М. Биологический возраст человека. – М.: МГУ, 1987. – 216 с.
24. Печчеи А. Человеческие качества. – М.: Политиздат, 1985. – 180 с.
25. Столяренко Л.Д. Основы психологии. – Ростов-на-Дону: РГУ, 1999. – 310 с.
26. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. – М.: Астрель, 2002. – 412 с.
27. Уилсон Э. Хозяева Земли. Социальное завоевание планеты человечеством. – С.-Пб.: Питер, 2014. – 452 с.
28. Философская антропология. – Ростов-на-Дону: РГУ, 2002. – 270 с.
29. Фромм Э. Душа человека. – М.: Наука, 1992. – 346 с.
30. Шелер М. Положение человека в космосе // Избр. произв. – М.: МГУ, 1994. – 312 с.
31. Шпитцер М. Антимозг: цифровые технологии и мозг. – М.: АСТ, 2014. – 288 с.
32. Аванс-Причард Э. История антропологической мысли. – М.: Вост. литература, 2003. – 358 с.
33. Это человек. Антология. – М.: Наука, 1995. – 346 с.

